

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: "Rozmowa albo dialog..." - wykorzystanie modelu ustnej komunikacji w literaturze XVI i XVII wieku

Author: Mirosława Siuciak

Citation style: Siuciak Mirosława. (2004). "Rozmowa albo dialog..." - wykorzystanie modelu ustnej komunikacji w literaturze XVI i XVII wieku. W: D. Ostaszewska (red.), "Gatunki mowy i ich ewolucja. T. 2, Tekst a gatunek" (S. 414-423). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Mirosława Siuciak

Katowice

„Rozmowa albo dialog...” – wykorzystanie modelu ustnej komunikacji w literaturze XVI i XVII wieku

Rozmowa – nieodłącznie związana z ustnym sposobem komunikowania się – należy nie tylko do podstawowych, ale także do najstarszych form ludzkiej działalności językowej. Uwarunkowana bezpośrednim kontaktem co najmniej dwóch osób współtworzących tekst, przypisana jest odmianie mówionej języka, ale bywa również od czasów starożytnych wyzyskiwana w twórczości literackiej. Stanowi bowiem formę niezwykle atrakcyjną – daje możliwość dynamicznej konfrontacji różnych poglądów i wciągnięcia czytelnika do dyskusji nad poruszonymi problemami. Trafnie ujął ten aspekt Marcin Kromer w przedmowie do *Rozmów dworzanina z mnichem*:

A iżby rzecz łacniejsza ku pojęciu była, a nic sie z obu stron nie opuściło, tak sie napisało, jakoby sie dwa miedzy sobą rozmawiali, Dworzanin jedną, a mnich drugą stronę dzierząc.

(Kromer, [1551–1554] 1915: 3)

W licznych opracowaniach rozmowa bywa utożsamiana z dialogiem, a niejednokrotnie terminy te są stosowane wymiennie. O zachodzeniu zakresów znaczeniowych tych określeń świadczą zarówno propozycje badawcze¹, jak i słownikowa definicja dialogu: „główna forma ukształtowania tekstu mówionego: rozmowa dwóch lub większej liczby osób” (Polański, red., 1993: 112). Na synonimiczne rozumienie tych terminów w aspekcie komunikacji ustnej nakłada się jeszcze tradycja literaturoznawcza, ujmująca dia-

---

¹ Jako przykład mogą tutaj posłużyć dwa współczesne opracowania tego samego zagadnienia: J. Warchała: *Dialog potoczny a tekst* (Katowice 1991); U. Żydek-Bednarczuk: *Struktura tekstu rozmowy potocznej* (Katowice 1994).

log jako jedną z form podawczych, która w utworze dramatycznym przeciwstawiana jest z jednej strony monologowi, a z drugiej – polilogowi, jeżeli w wymianie replik uczestniczą więcej niż dwie osoby. Dialogi pełnią także istotną funkcję w utworach epickich, w których bądź wplecione są w narrację w postaci imitujących rzeczywistość pozaliteracką przytoczeń, bądź też zostają przetransponowane przez narratora w mowie zależnej. Takie usytuowanie dialogów w tekstach literackich spowodowało, że zakresy terminów „dialog” – „rozmowa” nie są całkowicie tożsame (nie mówi się np. o rozmowie w tekście dramatu czy o rozmowie w powieści). Ze względu na uwiłkiania literackie dialog jest więc obecnie pojęciem szerszym od rozmowy, bo może występować zarówno w formie ustnej, jak i pisanej (Ż y d e k - B e d n a r c z u k, 1994: 30–31).

Zamieszanie terminologiczne pogłębia się jeszcze bardziej, kiedy sięgamy do tekstów z odległej przeszłości. W literaturze staropolskiej dialog funkcjonuje bowiem w dwóch ujęciach; po pierwsze – jako forma podawcza stosowana w wielu gatunkach narracyjnych, np. w satyrze, fraszce, bajce, paszkwilu, panegiryku oraz w utworach okolicznościowych (A b r a m o w s k a, 1990: 129), po drugie – co oczywiste – jako podstawowa forma w tekstach dramatycznych. Jednak oprócz tego dialog wyodrębnił się w literaturze jako autonomiczny gatunek, mający pewne cechy wspólne z dramatem, ale odróżniający się od niego przede wszystkim brakiem struktury fabularnej².

W polskiej spuściźnie literackiej z okresu XV–XVIII wieku znajdujemy dziesiątki utworów, które w tytule mają takie określenia, jak „rozmowa”, „rozprawa”, „dialog”, „dyskurs”. O tym, że terminy te były pojmowane synonimicznie, świadczą chociażby niektóre tytuły, w których występują zestawienia: „dialog albo rozmowa”³, „rozmowa albo dyskurs”, „rozmowa albo dialog”. Ma to związek z częstym w XVI- i XVII-wiecznym piśmiennictwie zwyczajem zestawiania w tytule bliskoznacznych określeń w taki sposób, że obok terminu zapożyczonego występuje odpowiednik polski⁴.

Dialog jako gatunek „wywodzi się z rozmowy ustnej przybierającej postać dysputy, sporu, wymiany poglądów i uwag o charakterze filozoficznym” (B e r n a c k i, P a w l u s, 2002: 345). Jego tradycje sięgają starożytności, w której ukształtowały się trzy typy dialogu:

² O różnicach między staropolskim dramatem a dialogiem szerzej patrz: A b r a m o w s k a, 1990: 129–130.

³ S. Orzechowski: *Dyjalog albo rozmowa około egzekucyjnej polskiej korony* (Kraków 1563); Ł. Linowski: *Dyjalog albo rozmowa Flisa z Kursorem...* (Kraków 1611).

⁴ O traktowaniu leksemu *dialog* jako obcego odpowiednika rodzimej *rozmowy* świadczą tytuły XVI-wiecznych utworów, np. M. Czechowic: *Rozmowy christiańskie. Które z greckiego nazwiska Dialogami zowią* (1575).

- sokratejski – dialog mający na celu przekonywanie i naprowadzanie rozmówcy za pomocą pytań na trafne rozwiązanie problemu;
- arystotelesowski – dialog o charakterze moralistycznym;
- lukianowski – dialog o wydźwięku satyrycznym (Z i o m e k, 1984: 187).

Z uwagi na kontekst sytuacyjny, w którym osadzone były dialogi antyczne, różni się takie formy, jak: diatryba – rozmowa z nieobecnym; *soliloquium* – dialog z samym sobą, rozmowa zmarłych; symposium – dialog biesiadny, wprowadzający zazwyczaj więcej niż dwu rozmówców w swobodnej, wielotematycznej konwersacji; a także różne odmiany *menipei* (satyry), opartej na sytuacjach skrajnych, często fantastycznych (A b r a m o w s k a, 1990: 130). Te różnorodne formy antycznego dialogu prozą zostały w średniowieczu poszerzone o nową odmianę – dialog wierszowany, służący celom moralistycznym, a także ludycznym. W roli rozmówców często występowały tu personifikacje pojęć, zwierzęta, rośliny i przedmioty oraz ludzie traktowani jako przedstawiciele grup stanowych. W literaturze polskiej ten typ dialogu najlepiej obrazuje *Rozmowa mistrza Polikarpa ze śmiercią* oraz dialog Mikołaja Reja *Lew z kotem*.

Popularność dialogu jako gatunku osiągnęła szczyt w okresie odrodzenia, co miało związek z powrotem do antycznych wzorców, jak również znajdowało uzasadnienie w renesansowej kulturze sporu religijnego i politycznego. Nie bez przyczyny dialog stał się w tym czasie głównym narzędziem wystąpień publicystycznych na temat aktualnych problemów wyznaniowych, obyczajowych i politycznych; wykrystalizował się wówczas nowy gatunek – dialog polemiczny. Nawiązując do formy rozmowy, dialog trafia na bardzo podatny grunt zarówno renesansowego obyczaju towarzyskiego, jak i gustów rozdyktowanego społeczeństwa oraz tradycji spektakularnych form życia publicznego, takich jak dysputy akademickie, procesy sądowe, dyskusje sejmowe.

Ze względu na temat oraz relacje między partnerami wyróżnia się w okresie staropolskim cztery typy dialogu: spór, poswarek, dysputa, gra rozmowna (A b r a m o w s k a, 1990: 131); najrzadziej występował typ pierwszy. Cechą konstytutywną dialogów renesansowych było zazwyczaj starcie różnych poglądów, ale wyraźne nacechowanie dydaktyczne sprawiało, że układ ról pomiędzy partnerami stawał się nierównorzędny – jeden z rozmówców konstruowany był jako podmiot nauczający, wyrażający poglądy autora, czytelnik natomiast miał się identyfikować z partnerem słabszym, pouczanym.

W XVII wieku forma dialogów literackich uległa zmianie – coraz rzadziej występowały dialogi polemiczne, natomiast zauważyć można powrót do tradycji średniowiecznej w postaci wierszowanych „dialogów u progu” (*Rozmowa albo lament duszy i ciała potępionych*, 1609) czy też „sporów o wyższość” (A. T y s z k a: *Poswarek wina z wodą*). Zupełnie nową formą dialogu literackiego były natomiast *Rozmowy Artaksesa i Ewandra* (1683)

S.H. Lubomirskiego, stanowiące przejście od staropolskiej konwersacji typu *Dworzanina* Górnickiego do oświeceniowej „powieści rozmownej”, jaką prezentuje *Pan Podstoli* Krasickiego (A b r a m o w s k a, 1990: 131).

Podstawową cechą gatunkową wszystkich odmian dialogu literackiego jest osadzenie w sytuacji rozmowy. Podział na repliki postaci uczestniczących w zdarzeniu wyznacza zawsze układ całego tekstu, co w pewien sposób zbliża ten gatunek do dramatu. Odróżnia go zaś od utworu dramatycznego brak didaskaliów. Każda sytuacja dialogowa jest oczywiście umiejscowiona w jakichś realiach, ale nie zawsze są one czytelnikowi znane. Zarysowaniu tła sytuacyjnego służy czasem komentarz narracyjny, lecz występuje on niezwykle rzadko i tylko w pewnych typach tekstów, głównie wierszowanych, a także w *Dworzaniu* Górnickiego oraz w późnobarokowych *Rozmowach Artaksesa i Ewandra*. W dialogach polemicznych komentarz narracyjny praktycznie nie istnieje, kontekst sytuacyjny określają jednak wypowiedzi rozmówców, a często też sam tytuł, np.: *Dialog abo Rozmowa Flisa z Cursorem, którzy w towarzystwie do Warszawy z sobą idąc, to i owo sobie ochotnie powiadają, aż miło ich słuchać* (1611) Ł. Linowskiego.

W ogromnej większości dialogów staropolskich tytuł nie tylko wskazuje rozmówców, ale często też zapowiada temat rozmowy, np.: *Rozmowa Polaka z Włochem o wolnościach i prawach polskich* (1616) Ł. Górnickiego, *Ziemianin albo rozmowa ojca z synem o sprawie Polski* (1565) S. Orzechowskiego, *Rozmowa plebana z ziemianinem albo dyskurs o postanowieniu teraźniejszym rzeczypospolitej i sposobie zawierania seymow* (1641) Ł. Opalińskiego.

Struktura tekstu dialogowego opiera się na schematach przejętych z komunikacji ustnej. Mimo konieczności dostosowania się do poetyki i wzorców stylowych epoki, stanowi niewątpliwie mimetyczne nawiązanie do autentycznych rozmów. Przejawia się to przede wszystkim w tym, że podmioty mówiące współtworzą tekst na zasadzie wymienności ról nadawczo-odbiorczych, rozwijając – jeden zazwyczaj – przewodni temat rozmowy. Spójność tekstu dialogowego wyznacza wzajemne powiązanie replik nie tylko na zasadzie odpowiedniości tematycznej, ale także formalnej. Stąd najczęściej – na wzór rozmów potocznych (por. W a r c h a ł a, 1991: 22) – repliki tworzą jednostki tekstowe, na które składa się pytanie i skorelowana z nim odpowiedź.

Tekst dialogu, przedstawionego jako zdarzenie komunikacyjne, odwołuje się również do znanych z pozaliterackiego sposobu porozumiewania się reguł inicjowania i finalizowania kontaktu. Co charakterystyczne dla dialogów polemicznych, początek tekstu nie pokrywa się zazwyczaj z sytuacyjnym zainicjowaniem kontaktu, ale czytelnik znajduje się od razu jak gdyby w środku dyskusji. Wrażenie takie wprowadzają rozpoczynające dialog

repliki, w których zostaje językowo zasygnalizowana reakcja na wypowiedź partnera, np.:

Polak: *Cóż ty mówisz Włochu? a prawda, że takiej nigdzie na świecie wolności nie masz jako w Polsce?*

(Górnicki, 1616: 335)

Dialogi rozpoczynane w taki sposób mają zazwyczaj charakter statyczny, gdyż rozmówcy są od razu osadzeni w jednym miejscu, w którym pozostają aż do końca wielogodzinnej dyskusji. Zdarzają się jednak takie teksty, których początek pokrywa się z zainicjowaniem kontaktu między partnerami, a nawet stanowi swoistą scenkę rodzajową, np.:

Ociec: *Mójże to syn jedzie? tenci.*

Syn: *Pomagaj ci Bóg, panie ojcze!*

Ociec: *Witaj miły synu! Radem iżeś się zdrów do domu przywrócił.*

Syn: *I ja, iżem cię zdrowego oglądał.*

Ociec: *Chłopcze! weźm od niego konia. A jadłeś?*

Syn: *Jadł, trafiłem do siostry na obiad.*

Ociec: *Czemu tak nierychło?*

Syn: *Zaszły mię były niejake trudności (...)*

(Orzechowski, 1565: 2)

Z pierwszej repliki ojca możemy się domyślić, że stoi on przed domem i widzi zbliżającego się syna, zostają więc wprowadzone pewne elementy ruchu, wzmocnione później rozkazem skierowanym do służącego, który – jak możemy przypuszczać – przychodzi i odprowadza konia. W dalszym przebiegu rozmowy tło sytuacyjne schodzi na dalszy plan, a repliki rozmówców dotyczą już tylko zasadniczej dyskusji na temat problemów politycznych, co powoduje ustytuczenie całej sytuacji.

Bardzo rzadko zdarza się w dialogach staropolskich, że rozmówcy przemieszczają się w przestrzeni. Niezwykłym przykładem dialogu dynamicznego są *Rozmowy polskie łacińskim językiem przeplatane* (1553) Wita Korczewskiego, w których zmienność miejsca spowodowana jest wędrówkami postaci, np. w *Rozmowie o dziesięcinie i klątwie* bierze udział 8 osób, ale nigdy nie występują wszystkie razem, tylko zazwyczaj w układach dwu- lub trzyosobowych. W związku z tym na tekst utworu składa się w zasadzie kilka wydzielonych dialogów, które łączy jedynie wspólny temat. Utwór ten, uznawany za gatunek pograniczny między dialogiem a dramatem (por. Ziomek, 1980: 131), zasadniczo odbiega od wzorca dialogu jako gatunku, w którym podstawową cechą jest stały udział tych samych rozmówców, współtworzących jeden tekst rozmowy. Dlatego wydaje się, że mimo wska-

zania gatunkowego w tytule *Rozmowy* Korczewskiego zaliczyć trzeba raczej do form dramatycznych.

Struktura tekstów dialogowych opiera się na układach pytań i odpowiedzi, powiązanych treściowo i formalnie. W większości rozmów literackich spójność tekstu wyznacza głównie więź tematyczna między replikami, zespolenie formalne natomiast nie zawsze jest zauważalne z powodu znacznego rozbudowania wypowiedzi jednej osoby. Jednakże nie można powiedzieć, że wszystkie dialogi polemiczne składają się wyłącznie z wielozdaniowych tyrad. Pewne urozmaicenie wnoszą krótkie wymiany replik, odwzorowujące komunikację pozaliteracką, np.:

Ewangelik: *Cóż powiadasz?*

Papieżnik: *To, co słyszysz.*

Ewangelik: *A cóż na to księża?*

Papieżnik: *Słowa jednego.*

Ewangelik: *A nie ruszyło to Króla?*

Papieżnik: *Nie wiem, ...*

(Orzechowski, [1563] 1972: 366)

W przytoczonym fragmencie można zauważyć formalne powiązanie replik poprzez elipsy składniowe. Zespoleniu pytania i odpowiedzi w nierozzerwalną jednostkę tekstową sprzyja przede wszystkim szybka wymiana replik. Tego typu zabiegi dynamizujące tekst dialogu stosowane są przez poszczególnych pisarzy z różnym nasileniem. Możemy je spotkać także u Kromera:

Dworzanin: *Zkądże mam wiedzieć, na co się wszyscy zgodzą?*

Mnich: *Z koncylij, to jest zebrania pospolitego.*

(Kromer, [1551–1554] 1915: 333)

Tak ściśle, formalne powiązanie replik występuje jednak w dialogach staropolskich dość rzadko. Wynika to w dużej mierze z publicystycznego charakteru dialogów polemicznych, w których jeden z partnerów zazwyczaj poucza drugiego, w związku z czym replika rozrasta się nieraz do kilkudziesięciozdaniowej tyrazy – mamy wówczas wrażenie, że nadawca wygłasza do partnera pełną chwytyłów retorycznych przemowę. Drugi rozmówca bez zastrzeżeń przyjmuje natomiast rolę słuchacza, np.:

Rad cię słuchać będę

(*Rozmowa Polaka z Litwinem*, 1564: 6)

Ba, jednak ci mi się też już ten poswarek z tobą nadprzykrzył, rad czego inszego słuchać będę.

(Górnicki, 1616: 469)

Podział ról nie jest jednak ustalony raz na zawsze, często słuchacz zmienia się w przemawiającego.

Charakterystyczne dla staropolskich dialogów literackich są wymiany replik w postaci rozbudowanych tyrad. Nie są to jednak autonomiczne mowy, gdyż obecność partnera bywa zaznaczona wieloma sygnałami konatywnymi – przede wszystkim często stosowanymi zwrotami adresatywnymi, które stanowią sygnał otwarcia bądź też bywają wplecione w pierwsze zdanie repliki, np.:

Kościola papieskiego, Bracie miły, nie masz na świecie żadnego...
(Orzechowski, [1563] 1972: 343)

Bezpośrednie, porządkujące tok wywodu zwroty do partnera stosowane są w różnych miejscach wypowiedzi, np.:

Albo bych ci powiedział łatwiej
(Górnicki, [1616] 1961: 389)

W trakcie przemowy następują też liczne nawiązania do wcześniejszych uwag partnera, np.:

O którym prawie chcąc dalej – jakoś mi kazał – mówić, pocnę od wykładu prawa.
(Górnicki, [1616] 1961: 389)

Podtrzymaniu kontaktu między partnerami służą też licznie wplatane czasowniki typu *widzisz, wiesz* (Orzechowski, [1563] 1972), pytania wymuszające odpowiedź, np.: *A chcesz wiedzieć, iż to prawda, co ja powiadam, a nie potwarz?* (Kromer, [1551] 1915: 33), czy też zapowiedzi repliki typu: *Powiem ci prawdę...* (*Rozmowa Polaka z Litwinem*, 1564: 3). Odwzorowanie mechanizmów ustnej komunikacji wprowadzają emocjonalnie nacechowane pytania retoryczne: *Cóż ty wždy pleciesz?* (Orzechowski, [1563] 1972: 311), a także różnego typu incipity o funkcji ekspresywnej, np.: *Daj pokój, a małych rzeczy nie bierz przed się...* (Górnicki, [1616] 1961: 385), *Boże uchwaj!* (Orzechowski, 1565: 20).

W repliki o charakterze tyrad często są wplecione inne formy wypowiedzi, takie jak opowiadanie czy opis, a przy relacjonowaniu jakiegoś wydarzenia niejednokrotnie zostaje przytoczony dialog – najczęściej w mowie pozornie zależnej bądź też zacytowany wprost. Powoduje to, że czytelnik ma wrażenie uczestnictwa w wielogłosowej dyskusji. Wprowadzenie elementów opowiadania oraz dialogu wewnątrz repliki nie tylko ubarwia tok wywodu, ale także dynamizuje tekst rozmowy dzięki przemieszczeniu w przestrzeni i uczestnictwu nowych postaci.

Podsumowanie

Wzorzec gatunkowy dialogu literackiego opierał się na modelu przejętym z ustnej komunikacji – rozmowie najczęściej dwóch osób, co uzewnętrznia się podziałem całego tekstu na repliki powiązane treściowo i formalnie. Zredukowanie kontekstu sytuacyjnego do minimum oraz statyczność postaci i związany z tym brak struktury fabularnej sprawiają, że dialogi literackie wyraźnie odróżniają się od dramatu. Pozostają tekstami przeznaczonymi do czytania i z całą pewnością nie mogłyby stać się podstawą widowiska scenicznego.

Dialog jako autonomiczny tekst literacki wyzyskiwany był przede wszystkim w literaturze staropolskiej, chociaż nie prezentował wówczas jednolitego wzorca, ale raczej kilka odmian gatunkowych. Abstrahując od podejmowanej tematyki, najogólniejszy podział przebiega na linii: poezja – proza. Chociaż dialogi wierszowane zachowują układ rozmowy wyznaczony podziałem na repliki, to jednak mają nieco inny charakter niż teksty prozatorskie, prezentujące formalny mimetyzm z ustną komunikacją. Dialog jako gatunek literacki podlegał, oczywiście, wpływom aktualnych poetyk i wzorców stylowych. Już w okresie największej popularności utworów dialogowych – w XVI i XVII wieku – zauważalne było ewoluowanie tej formy w różnych kierunkach: dramatu, gatunków narracyjnych oraz publicystycznych. Zasadnicze przeobrażenie wzorca gatunkowego, za który można uznać wymianę replik między partnerami, przebiegającą w bliżej nieokreślonej sytuacji, w jednym miejscu, przy stałym uczestnictwie rozmówców, nastąpiło pod koniec XVII wieku, kiedy zaczęły dominować elementy narracyjne – zarówno w postaci opowiadania wplecionego w replikę, jak i w formie komentarza narracyjnego, obudowującego tekst dialogu.

Wykaz źródeł

- Górnicki Ł., [1616] 1961: *Rozmowa Polaka z Włochem o wolnościach i prawach polskich*. W: Idem: *Pisma*. T. 2. Oprac. R. Pollak. Warszawa, s. 327–474.
- Kromer M., [1551–1554] 1915: *Rozmowy dworzanina z mnichem*. Wyd. J. Łoś. Kraków.
- Orzechowski S., [1563] 1972: *Dyjalog albo rozmowa około egzekucyjei polskiej korony*. W: Idem: *Wybór pism*. Oprac. J. Starnawski. Wrocław, s. 304–457.
- Orzechowski S., 1565: *Ziemanin albo rozmowa ojca z synem o sprawie Polski*. Kraków.

Rozmowa Polaka z Litwinem, z której tu snadnie każdy obaczyć może co jest prawdziwa wolność, abo swoboda, i jakoby uniją Korona Polska z Księstwem Litewskim przyjąć miała, przeciw sromotnemu i omylnemu Stanisława Orzechowskiego pisaniu, którym niewinne sławne Księstwo Litewskie zelżyć chciał, uczyniona. Kraków 1564.

Literatura

- Abramowska J., 1990: *Dialog*. W: Michałowska T., red.: *Słownik literatury staropolskiej (średniowiecze – renesans – barok)*. Wrocław.
- Bernacki M., Pawlus M., 2002: *Słownik gatunków literackich*. Bielsko-Biała.
- Polański K., red., 1993: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Warchala J., 1991: *Dialog potoczny a tekst*. Katowice.
- Ziomek J., 1980: *Renesans*. Warszawa.
- Ziomek J., 1984: *Dialog*. W: *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*. T. 1. Warszawa, s. 187.
- Zydek-Bednarczuk U., 1994: *Struktura tekstu rozmowy potocznej*. Katowice.

Mirosława Siuciak

“Conversation or dialogue...” – taking advantage of oral communication model in 16th and 17th century literature

Summary

The article raises the problem of the functioning of a dialogue as a separate literary genre that was especially popular in Polish literature of 16th to the end of 17th century. The genre model of literary dialogue was based on a model adopted from oral communication model – a conversation of usually two people, which manifests in a division of the whole text to rejoinders that are formally and content connected. Reduction of situational context to minimum, stillness of characters, and the lack of plot in this connection makes literary dialogues significantly differ from drama, i.e. they remain texts meant for reading.

Current poetics and style models influenced dialogue as a literary genre. It was 16th century when the evolution of this form in many directions was observed – i.e. drama, narrative, and commentary genres. A significant transformation of the genre model took place at the end of the 17th century, when narrative elements – both in a shape of a story included in a rejoinder, and in a form of narrative commentary that surrounded the text of a dialogue – started to dominate.

Mirosława Siuciak

„Gespräch oder Dialog“ – die Anwendung des Modells der sprachlichen Kommunikation in der Literatur des 16. und 17. Jh.

Zusammenfassung

Im vorliegenden Artikel beschäftigt sich der Autor mit dem Dialog als einer eigenen literarischen Gattung, die in der polnischen Literatur vom 16. bis zum Ende des 17. Jhs besonders populär war. Das Gattungsmuster eines literarischen Dialogs stützte sich auf dem von der sprachlichen Kommunikation übernommenen Modell – nämlich auf einem Gespräch zwischen mindestens zwei Personen, was in der Einteilung des ganzen Textes in inhaltlich und formal miteinander verbundenen Entgegnungen zum Ausdruck kommt. Der aufs Minimum reduzierte Situationskontext, statische Gestalten und die fehlende Erzählungsstruktur verursachen, dass sich die literarischen Dialoge deutlich von einem Drama unterscheiden, d.h. die für eine Lektüre bestimmte Texte bleiben.

Ein Dialog, als eine literarische Gattung, unterliegt den Einflüssen von aktuellen Poetiken und Stilmustern. Schon seit dem 16. Jh beobachtet man die weitere Entwicklung der Form in verschiedene Richtungen – zu einem Drama, zu narrativen und publizistischen Gattungen. Zu grundlegender Verwandlung des Gattungsmusters ist es Ende des 17. Jhs gekommen, als es narrative Elemente zu dominieren begannen – sowohl in Form einer, in eine Entgegnung eingewebten Erzählung als auch in Form eines narrativen, den Dialogtext umgebenden Kommentars.